

LILI SULA

LETËRSIA “JASHTË” TEKSTEVE SHKOLLORE

Shqyrtimi i teksteve *Gjuha shqipe* dhe *Letërsia* për arsimin e mesëm të ulët dhe për arsimin e mesëm të lartë, përgjithësisht ka lënë jashtë vëmendjes një faktor të rëndësishëm të formimit të nxënësve – *leximet letrare jashtë teksteve mësimore* “të pa/detyruara”, të cilat ndërkallin formimin kurrikular me atë ekstrakurrikular. Është fjala këtu për dy këndvështrime: 1) listën e veprave letrare, që i paraprijnë vitit pasardhës, e cila përbëhet nga libra artistikë që prej motesh mësuesit/et ua japin nxënësve t’i lexojnë gjatë pushimeve verore, si dhe për 2) leximet artistike të pavarura të nxënësve, që lidhen ngushtësisht me formimin artistik të tyre dhe me krijimin e kulturës së leximit.

Duhet theksuar, se punimi *Letërsia “jashtë” teksteve shkollore* është bazuar në anketimin e projektit të Bashkimit Europian: *Creative Europe, Readers of the future*, realizuar nga shtëpia botuese “Dituria” dhe partnerëve të saj, shtëpia botuese “Tabernakul” – Shkup dhe Agjencia Kulturore “Arcipelago” – Napoli. Do të mbeten jashtë vëmendjes sonë dallimet e theksuara mes rezultateve të anketimeve të këtyre vendeve dhe vendit tonë, për t’u qendërzuar në realitetin shqiptar. Për këtë këndvështrim janë anketuar 1100 nxënës, në disa qytete të Shqipërisë, si: Tiranë, Vlorë, Kavajë dhe Peqin. Duke pasur parasysh, se shprehitë e të lexuarit fitohen qysh në vogëli e me kalimin e viteve ato pasurohen dhe individualizohen, të anketuarit i ndamë në dy grup-mosha, përkatësisht 6-10 vjeç dhe 11-16 vjeç.

Një lexues “i dobët” në fëmijëri, mund të bëhet lexues i mirë ose shumë i mirë teksa “rritet” me librin, po përgjithësisht, pranohet se marrëdhënia me librin dhe me leximet artistike zënë fill qysh në vitet e para shkollore. Nga ana tjetër, në vendin tonë sjelljet e të lexuarit dukshëm dallojnë midis qyteteve, mes Tiranës, Vlorës, Peqinit dhe Kavajës (në Kavajë anketimi u shtri edhe në fshatra). Del qartë, se

pyetjes “*A të pëlqen të lexosh libra?*”, në Tiranë i janë përgjigjur: 80% e nxënësve “Shumë”, ndërsa 20% e tyre “Jo aq shumë”, “Pak” dhe “Aspak”.

Pa dyshim kryeqyteti është vendi ku lexohet më së tepërmi, ndërsa nga qytetet e anketuara Kavaja rezulton qyteti ku lexohet më pak krahasuar me qytetet e tjera ku u shtri anketimi kështu, pyetjes “*A të pëlqen të lexosh libra?*”: 68% e nxënësve u përgjigjën “Jo aq shumë”, “Pak” dhe “Aspak”, ndërsa vetëm 32% e tyre u përgjigjën “Shumë”.

Përmes anketimit është synuar:

- të shqyrtohen shprehë të nxënësve dhe lexuesve të rinj, në lidhje me krijimin e kulturës së leximit;
- të analizohen faktorët e gjendjes së leximit në Shqipëri në grup-moshat 6 deri në 16 vjeç;
- të ndërgjegjësojmë, sa të mundemi, për rezultatet dhe rolin vendimtar që luajnë politikëbërësit dhe zbatuesit, institucionet arsimore, shkolla, mësuesit/et dhe aktorë të tjerë;
- të japim disa rekomandime, që mendojmë se do të përmirësojnë strategjitë dhe politikat tona arsimore për tekstet jashtëshkollore.

Të 1100 nxënësve të anketuar në Tiranë, Vlorë, Kavajë dhe Peqin, u janë drejtuar të njëjtat pyetje, përgjigjet e të cilëve, të shprehura në përqindje, po i paraqesim edhe përmes grafikëve si më poshtë.

- Pyetjes “**A të pëlqen të lexosh?**”, nxënësit i janë përgjigjur:

59% “Shumë”,

26% “Jo aq shumë”,

11% “Pak”,

4% “Aspak”.

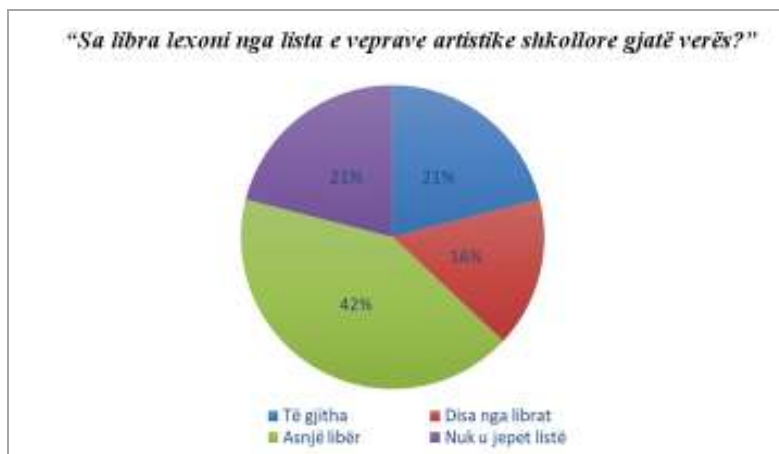
• Duke mbajtur parasysh që një pjesë të leximeve fëmijët e kryejnë gjatë pushimeve të verës, në përmbushje të listës së titujve, që mësuesja u ka dhënë të lexojnë për vitin shkollor pasardhës, i pyetëm nxënësit **“Sa libra lexoni nga lista e veprave artistike shkollore gjatë verës?”** dhe ata u përgjigjën:

42% nuk lexojnë “Asnjë libër”,

21% e nxënësve iu përgjigjën “Të gjithë librat”,

21% e nxënësve u shprehën se mësuesi/ja nuk u jep libra për të lexuar,

16% lexojnë “Disa nga librat”.

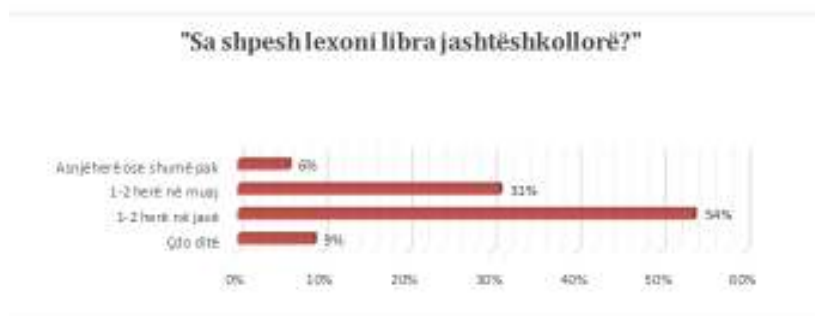
• Një nga treguesit e kulturës së leximit përbën formimi i një praktike të herëpashershme e periodike të të lexuarit, ndaj i pyetëm nxënësit se **“Sa shpesh lexoni libra jashtëshkollorë?”** dhe ata u përgjigjën:

54% lexojnë libra 1–2 ditë në javë, shprehi leximi për lexues deri diku të fortë;

31% lexojnë libra 1–2 herë në muaj – lexues të dobët;

9% e të anketuarve u shprehën se lexojnë libra çdo ditë ose 4–5 herë në javë, tregues ky që i cilëson si lexues të fortë;

6% nuk lexojnë asnjë libër jashtëshkollor, që i vlerëson ata si jolexues.

• Pyetjes **“Sa libra lexoni përafërsisht në vit?”**, iu përgjigjën:
40% lexojnë 4–8 libra, çka i klasifikon ata në grupin e lexuesve deri diku të fortë,

29% lexojnë 1–3 libra, ndryshe klasifikohen si lexues të dobët,

20% e nxënësve lexojnë 9–12 libra në vit duke u renditur te lexuesit e fortë,

11% lexojnë të paktën 1 libër – jolexues.

Letërsia “jashtë” teksteve shkollore

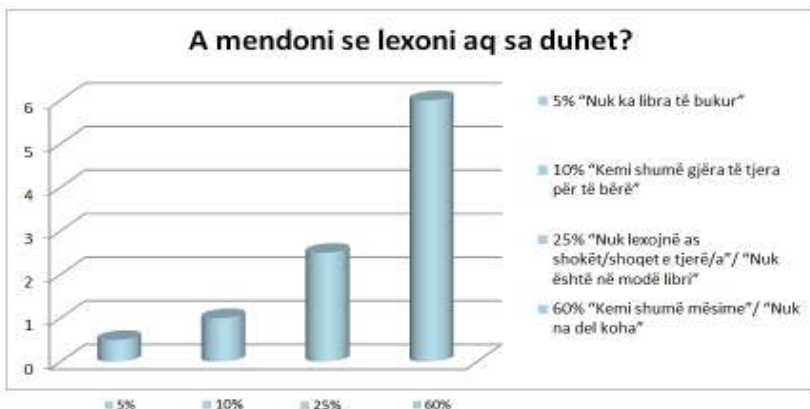
• Në lidhje me krijimin e vetëdijes së nxënësve ndaj leximit të librit artistik (jashtëshkollor), u drejtua pyeta: **A mendoni se lexoni aq sa duhet?** Përgjithësisht fëmijët e kuptojnë rëndësinë e të lexuarit, ndërsa ata që lexojnë pak ose aspak kanë disa “arsye”:

60% shprehen se “Kemi shumë mësimë”/ “Nuk na del koha”,

25% shprehen se “Nuk lexojnë as shokët/shoqet e tjerë/a”/ “Nuk është në modë libri”,

10% “Kemi shumë gjëra të tjera për të bërë” – duke nënkuptuar internetin, *smartfon*-ët, televizionin, dhe për nxënësit e gjimnazit “kafeteritë”,

5% shprehen se “Nuk ka libra të bukur”.

Në një shkollë 9-vjeçare, me rastin e një panairi njëditor libri, konfirmuam se nxënësit lexojnë gjithnjë e më pak; madje dy djem nuk pranuan të bëjnë një foto pranë librave, sepse mund të bëheshin shkak për t'u përqeshur nga shoqëria. Nxënësit janë të ndërgjegjshëm që, duke u rritur, interesi i tyre ndaj leximit bie, e rrjedhimisht ulen shprehitë e leximit. Njëri prej tyre u shpreh sinqerisht se: “Në fillore kam lexuar shumë më tepër, më pëlqenin librat, por për moshën tonë librat janë të gjatë dhe të marrin shumë kohë në lexim”...

- E vlerësojmë tepër të rëndësishëm faktin që nxënësit të drejtohen te librat cilësorë, që pasurojnë e stilizojnë shijet e tyre estetike, gjë që lidhet drejtpërdrejt me politikat e strategjitë për t'i ofruar kësaj grup-moshe letërsi të përzgjedhur në përputhje me pritshmëritë e tyre. Pyetjes se **“Çfarë të pëlqen të lexosh më shumë?”**:

48% e nxënësve u shprehën për *“Librat me aventura”*,

23% për *“Librat fantastiko-shkencorë”*,

11% për *“Librat me histori dashurie”*;

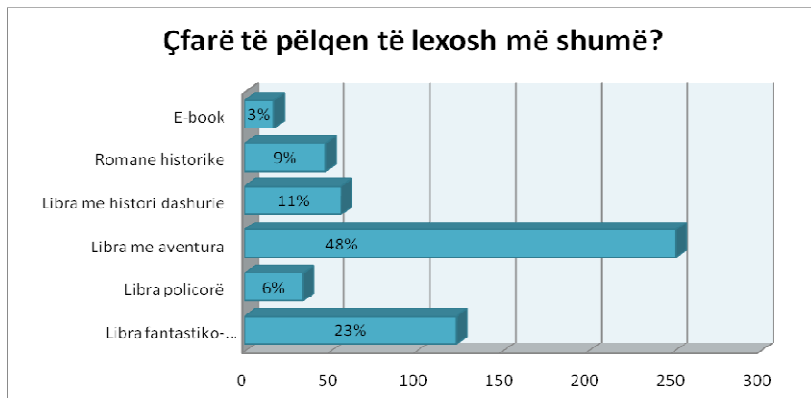
9% për *“Romane historike”*,

6% për *“Librat policorë”*,

3% për *“Libra të ndryshëm”* - në formate elektronike.

Vlen të shënojmë se në krye të parapëlqimeve janë librat me aventura, ndjekur nga ata fantastiko-shkencorë, çka duhet ta drejtojë vëmendjen e botuesve dhe të të interesuarve të tjerë te plotësimi i parapëlqimeve të fëmijëve dhe të rinjve. Shumica e tyre (97%) lexojnë librin e shtypur (*hard copy*), ndërkohë vetëm 3% lexojnë librin elektronik (*e-book*).

Në dallim nga vendet fqinje e ato europiane, ku fëmijët e të rinjtë gjithnjë e më tepër priren drejt formatit të hapur elektronik, gjë që përputhet me një pjesë të mirë të procesit mësimor, fëmijët tanë janë ende larg rrokjes së letërsisë përmes platformave elektronike, të cilat aq shumë i parapëlqejnë, por jo gjithmonë i kanë mundësitë për to.

• Pyetjes “**Sa libra blen afërsisht në vit?**”, nxënësit iu përgjigjën:

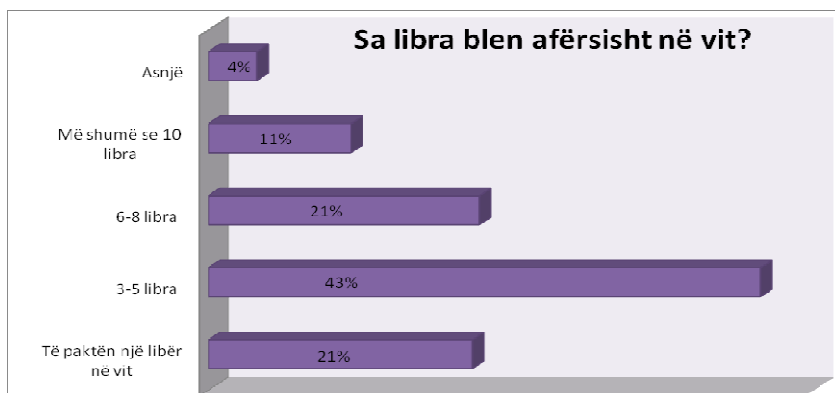
43% blejnë “3-5 libra”,

21% blejnë “6-8 libra”,

21% blejnë “Të paktën një libër në vit”,

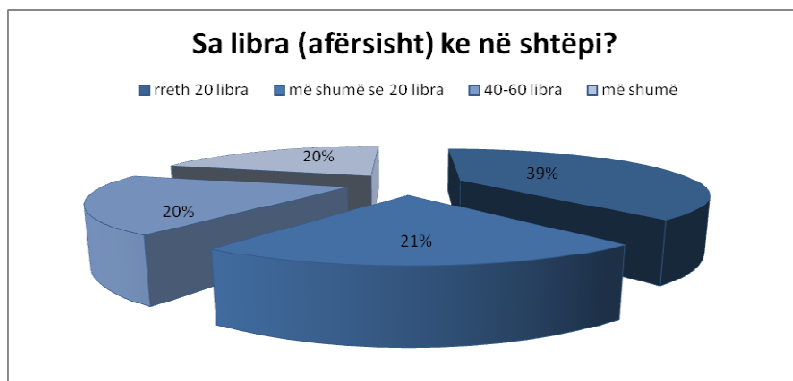
11% blejnë “Më shumë se 10 libra”,

4% nuk blen “Asnjë libër”.

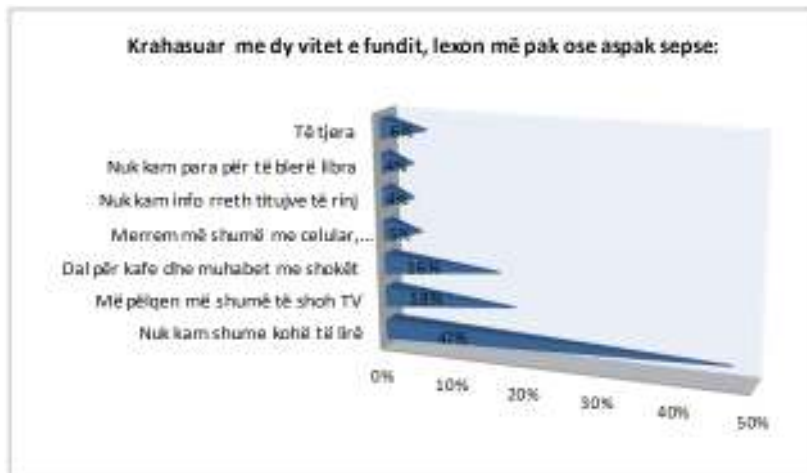
• Një pjesë e nxënësve kanë trashëguar prej prindërve biblioteka familjare, të cilat i kanë shfrytëzuar e njëherësh pasuruar me tituj të rinj. Për të mësuar mbi rolin e bibliotekave në shtëpi (“këndit të leximit”), i pyetëm ata: “**Sa libra (afërsisht) ke në shtëpi?**”

39% kanë “Rreth 20 libra”,
21% kanë “Më shumë se 20 libra”,
20% kanë “40-60 libra”,
20% kanë “Më shumë se 60 libra”.

- Shprehitë e leximit ashtu siç krijohen, po ashtu, në varësi të faktorëve të ndryshëm, bien, ndryshojnë ose zhvillohen edhe më tej; shumë më e ndjeshme është kjo te brezat e rinj, të cilët janë në proces konsolidimi të një sërë praktikash e sjelljesh, po aq sa janë të prirur për zgjedhje alternativash të larmishme. Pyetjes nëse **“Krahasuar me dy vitet e fundit, lexon më pak ose aspak”**, ata u përgjigjën se vërtet lexonin më pak se më parë, sepse:

47% “Nuk kanë kohë të lirë”,
18% “U pëlqen më shumë të shohin TV”,
16% “Shpenzojnë kohë në platforma të ndryshme digjitale”,
5% “Dalin me shoqërinë pasditeve”,
4% “Nuk kanë informacione rreth titujve të rinj”,
4% “Nuk kanë mundësi ekonomike për të blerë libra”.
6% “Të tjera”.

• A përbën gjendja ekonomike një faktor pengues apo mbështetës në leximin e librit artistik? Pyetjes **“Sa ndikon çmimi i librit për ta blerë atë?”**, shumica e nxënësve të anketuar e cilësuan atë si një faktor pengues:

68% *“Shumë”*, libri më pëlqen, por çmimi është i lartë dhe nuk e blej dot;

16% *“Disi”*;

10% *“Aspak”*, kur libri më pëlqen e blej;

6% *“Tjetër”*.

➤ **Nga të dhënat statistikore, për leximin e veprave artistike (jashtë)shkollore ruajnë rol të rëndësishëm:**

◦ *funksioni i leximit artistik*

Siç theksojnë shkrimtarë të parapëlqyer të fëmijëve, si dhe autorë e studiues të mirënjohur (R. Dahl, G. Rodari, D. Penak, U. Eco etj.), leximi është një nga kënaqësitë më të mëdha dhe më të rëndësishme në jetë. E para gjë që duhet të bëjmë është që, t'u shpjegojmë nxënësve pse është i rëndësishëm leximi i librave (jashtë)shkollore. Nëse arrijmë që fëmija të “bjerë në dashuri” me një libër të mirë, me dy, me tre, ai do të kuptojë funksionin e leximit artistik e do ta kërkojë vetë më pas atë. Lexues nuk bëhesh rastësisht; rëndësia e leximeve artistike për kënaqësi, për të ngjallur emocione, për t'u futur në botën e aventurave, për të krijuar një realitet të dytë, për të mësuar gjëra të reja, për të ditur si të vepros në situata të njëjta, për t'u socializuar e për të ngjallur debate e diskutime me bashkëmoshatarët, për të kaluar kohën e lirë, për të krijuar modele estetike dhe edukative etj., duhen mbështetur dhe promovuar sidomos ndër të rinj.

◦ *Institucioni i shkollës*

Nxënësit edukohen të lexojnë përgjithësisht nëse kjo bëhet pjesë e strategjisë institucionale, duke filluar që nga arsimi parashkollor, veçanërisht në shkollën 9-vjeçare. Uberto Motta, në studimin *Il canone letterario e il ruolo della scuola (Kanonit letrar dhe roli i shkollës)*, problemin e formimit të kulturës së leximeve letrare e sheh si çështje skolasitike, natyrisht, të lidhur me projekte edukative që përcillen në çdo cikël arsimor. Në shkollë libri ofrohet në letër, në formate të ndryshme, përfshirë edhe formatet digjitale; në shkollë nxënësve u ofrohen tekste të ndryshme, të gjinive dhe të llojeve të larmishme, të autorëve shqiptarë e të huaj, bazuar në një proces didaktik të mirëstudiuar, me synimin për të përfituar një metodë leximi e kërkimi të pavarur. Rëndësia e shkollës në procesin e mësimit dhe të konsolidimit të shprehive të leximit artistik është vendimtare. Edhe pse shumë shoqata kulturore zhvillojnë veprimtari të rëndësishme lidhur me shprehitë e leximit, shkolla përfaqëson çelësin kryesor në formimin e lexuesit; është detyrë e saj të krijojë e të nxisë leximin. Krijimi i një sistemi informativ parauniversitar, që të identifikojë nevojat e fëmijëve e të veprojë në përputhje me mundësitë

reale të grupeve të ndryshme sociale, do të ishte mjaft frytdhënës në këtë drejtim.

Shkolla duhet të ketë rol aktiv e ndëraktiv, përmes veprimtarive të shumta, në zinxhirin e edukimit të fëmijëve; drejtuesit e saj, madje vetë mësuesit e prindërit, duhet të jenë të hapur, bashkëpunues e nismëtarë kryesorë të projekteve të leximit. *Shkolla komunitare*, si koncept teoriko-strategjik qëndron mirë, po duhet punuar shumë më tepër për takime të mirorganizuara mes autorëve, përkthyesve, botuesve e aktorëve të tjerë, me lexuesin/nxënësin, në mënyrë që ato të mos mbeten thjesht në kuadër të takimeve spontane. Do të doja të shënoja këtu rolin aktiv të shkrimtarëve italianë e atyre të rajonit, për takimet periodike në shkolla e për shkollën me lexuesit e vegjël. Përvojat e takimeve të tyre intensive me nxënësit (gjashtë veprimtari në muaj) janë shembull për t'u ndjekur, ndërkohë që, në këtë kontekst ata u drejtohen mësuesve, specialistëve të bibliotekave e personave të tjerë, të cilët luajnë rol në edukimin dhe formimin e personalitetit të fëmijëve me thirrjen: “Një takim midis autorit dhe nxënësve funksionon nëse **mësuesit e kanë lexuar e madje diskutuar më parë librin me nxënësit**”.

Përpunimi e mirorganizimi i politikave të institucioneve arsimore, që inkurajojnë krijimin e kulturës së leximit të nxënësit, si: promovime titujsh të rinj, lexime librash nga aktorë ose vetë nxënësit, klubet apo këndet e leximit, projektet për letërsinë, orët letrare e ato jashtëklase, titujt e rekomanduar, konkurset letrare, laboratorët e krijimit, panairët dhe festivalet tematike, grupet e interpretimit, nismat e ndryshme mbi leximin, biseda me autorë, përkthyes, ilustrues, redaktorë, botues etj., nuk duhet dhe nuk mund të jenë vetëm objekt fushatash, por pjesë e ndërkëmbyer me programet shkollore.

Detyra e shkollës si institucion arsimor konsiston edhe në përmbushjen e disa objektivave të programeve lëndore të *Gjuhës shqipe* e të *Letërsisë*, një ndër të cilat synon të zgjojë te nxënësit dëshirën/pasionin për leximin, me bindjen se kënaqësia e letërsisë është çelësi magjik për të fituar lexuesin e vet.

Ndërmarrja e politikave institucionale arsimore për inkurajimin e leximit dhe botimin e më shumë titujve (p.sh.: ulja e taksave për botimin e librave artistikë, *bonuse* për përfitimin e librave për grupe sociale të caktuara e, veçanërisht, pasurimi dhe mirëmbajtja e

bibliotekave, do të ndikonin drejtpërdrejt në fitimin e shprehive të leximit e do të shënonin rezultate të dukshme e të menjëhershme në formimin artistik të nxënësit.

Kurrikula e re, e zbatuar prej tre vjetësh në arsimin parauniversitar (arsimin e mesëm të lartë), së cilës përveç tekstit të *Gjuhës Shqipe* iu shtua dhe ai i *Letërsisë*, veçohet si një nga politikat më të mira që ka ndërmarrë prej vitesh Ministria e Arsimit, por, që për shkak se nuk u shoqërua me praktika të tjera të domosdoshme (dyfishimin e orëve mësimore, në raport të drejtë me programin e teksteve, trajnimin e mësuesve për tekstin e ri të *Letërsisë* etj.), nuk rezultoi në pritshmërinë e duhur. Ndërkohë, gjatë periudhës së anketimit, si dhe në kontakte të drejtpërdrejta që kam pasur në trajnimet e mësuesve në rang kombëtar, shtrohet nevoja që edhe në arsimin e mesëm të ulët, teksti i *Letërsisë* dhe ai i *Gjuhës shqipe* të jenë të veçantë e me orë të përcaktuara. Rritja e vetëdijes së përvetësimit dhe aftësimit të gjuhës amtare te fëmijët dhe te të rinjtë, është e lidhur ngushtësisht me krijimin e kulturës së leximit, që mund të sigurohet përmes programeve të veçanta të lëndës së *Gjuhës shqipe* dhe të *Letërsisë*.

“Duhet shfrytëzuar të gjitha mundësitë në promovimin e leximit dhe librit: familja, bibliotekat, festivalet, panairët, projektet e ndryshme, por shkolla mbetet një nga mjediset kryesore ku nxitet dhe edukohet dëshira për librin!”, u shpreh gjatë anketimit një mësuese e gjimnazit “Sami Frashëri”, në Tiranë. Kjo do të thotë që leximi nuk është një nevojë, si ushqimi, por një shprehje, një zakon që duhet edukuar, ushqyer dhe drejtuar deri sa të bëhet një nevojë për fëmijën.

Pasurimi i bibliotekave shkollore, mbështetja e tyre financiare e morale mbetet prioritet primar. Shembulli i nxënësve të një shkolle në vendin tonë, që kanë lexuar të gjithë ata pak tituj që gjenden në bibliotekë është tregues i fortë. Një bibliotekë me tituj të rinj josh lexuesin për më shumë tituj të lexuar.

Inkurajimi i formave alternative të leximit, nën moton “i rëndësishëm është leximi dhe jo formati i tij”, është detyrë sa institucionale aq edhe qytetare.

◦ *Bibliotekat e shkollës, lagjes, qytetit...*

Në Shqipëri, çështja e bibliotekave publike dhe shkollore hap një temë të gjerë diskutimi, me jo pak problematika në vetvete.

Fëmijët tanë ende nuk e kanë formësuar këtë marrëdhënie ose e kanë shumë pak në krahasim me vendet e tjera. Organizimi dhe funksionimi i bibliotekave përgjithësisht shfaq probleme, që lidhen me disa faktorë, e në radhë të parë me varfërinë e titujve që ofrojnë (veçanërisht bibliotekat e shkollës e ato publike), me vendin e papërshtatshëm, përkushtimin e mësuesit a personelit bibliotekar etj. Kryeqyteti ynë ka vetëm Bibliotekën Kombëtare, e cila kryen edhe funksionin e bibliotekës publike, ndërkohë nuk ka një bibliotekë qyteti për Tiranën, me funksion parësor lexueshmërinë për anëtarët e saj dhe veprimtaritë e promovimit të librit dhe të leximit. Ndërsa në vende të tjera po i kushtohet gjithnjë e më shumë vëmendje bibliotekave pa mure, multimediale e virtuale, ku lexuesve u ofrohen për lexim fonde të letërsisë digjitale, si dhe u krijohen mundësi huazimi pa u paraqitur personalisht dhe pa kërkuar dokumente për verifikim, në vendin tonë, prej shumë vitesh, situata nuk ka përmirësim e me ç’duket as shenja përmirësimi.

Bibliotekat shkollore zakonisht janë të varfra, me fare pak ose edhe pa tituj të rinj e, nga ana tjetër, shihen si një punë që i shtohet të parit mësues, që nuk e plotëson normën mësimore. Ndërsa në të vërtetë, bibliotekat publike, me personel të përkushtuar, bibliotekat shkollore të pasuruara vijimisht, takimet me lexuesit e pasionuar... do të lehtësonin dhe ndihmonin shumë. Pasurimi i bibliotekave ngre çështje që lidhen sa me ngërçet administrative aq dhe me përzgjedhjen e titujve artistikë; shpesh të tjerë libra kërkohen e të tjerë mbërrijnë në bibliotekë, jo rrallë autorë mediokër, me libra të dobët dhe pa asnjë ndikim formues, që e shkatërrojnë edhe më shijen e leximit, zotërojnë në bibliotekat e shkollave tona dhe shpesh, për arsye jo të mirëqena, librat e rinj mbërrijnë në bibliotekë pas shumë vitesh, duke e humbur karakterin risues e pasurues të fondeve të saj.

Nga anketimet e kryera, por edhe nga intervistat me specialistë të bibliotekës dhe të institucioneve të librit, me prindër dhe me librarë, dalim në përfundimin, se nxënësit lexojnë:

- më me dëshirë kur ata e zgjedhin librin vetë dhe ai i përshtatet botës së tyre;
- kur shohin që mjedisi përreth ka libra;

➤ kur libri nuk mbaron në faqen e fundit, por është intrigues, zbavitës, si dhe i krijon mundësi për diskutim me bashkëmoshatarët, prindërit, mësuesit/et.

Numri i vogël i librarive dhe shpërndarja e tyre vetëm në qytete të mëdha, politikat e pamjaftueshme në drejtim të inkurajimit të botuesve, pa përjashtuar cilësinë e dobët të propozimeve editoriale, si për nga përzgjedhja e titujve, edhe nga cilësia e botimit, janë gjithashtu faktorë që bjerrin leximin. Gjatë anketimit kemi hasur qytete e rrethe pa librari dhe pa bibliotekë, si dhe biblioteka shkolle me tituj të paraviteve '90, që nuk janë pasuruar prej dekadash, duke u ofruar fëmijëve letërsi skematike e të ideologjizuar, siç kemi parë nxënës pa mundësi ekonomike, që janë të etur për të lexuar çdo libër në bibliotekën e shkollës.

Në vendin tonë, po dhe në vende të tjera, ka një bindje se për shkak të faktorëve të njohur, e sidomos atyre lokalë, fëmijët lexojnë më pak. Shprehitë e leximit janë të kushtëzuara dhe përforcohen në shkallë të lartë nga mundësitë për të zhvilluar punë konkrete që u pëlqejnë fëmijëve. Krijimi i konkurseve letrare dhe veprimtarive të tjera, ku të vlerësohen krijimet më të mira në poezi e në prozë për nxënësit, duke bërë që bibliotekat të gumëzhijnë nga fëmijët, është një nga rekomandimet që vlen të theksohet, për të krijuar dhe formuar *lexuesin e së ardhmes*.

◦ *Faktori ekonomik*

Gjendja ekonomike duket se ka ndikuar në rënien e dëshirës për të lexuar, natyrshëm edhe në krijimin e reflekseve të leximit të librit artistik. Sigurisht, gjendja ekonomike ka peshën e vet domethënëse në gjithë problematikën e çështjeve të leximit, por një ndryshim në treguesit e të ardhurave, nuk do të përkthehej domosdoshmërisht me rritjen e shitjeve të librave apo me rritjen e leximit. Përmirësimi i gjendjes ekonomike nuk përbën të vetmin kusht për përmirësimin ose përqekësimin e gjendjes së leximit. Ndikimi i teknologjisë, mundësia për të realizuar veprimtari të tjera tërheqëse e zbavitëse, si dhe mungesa e promovimit të leximit janë faktorë me rëndësi për këtë gjendje e për këtë kontekst real. Por edhe promovimi i dobët i librave në media dhe çmimet e larta të tij e ulin lexueshmërinë. Puna me fëmijët, për të krijuar shprehi e kulturë leximi, mbetet misioni kryesor. Folja *lexoj* nuk e duron dot mënyrën urdhërore, shkruante Giani

Rodari, një nga autorët më të parapëlqyer për breza të tërë vogëlushësh.

◦ *Faktorë të natyrës gjeografike, kulturore, sociale e familjare*

Nga të anketuarit del qartë se nxënësit në kryeqytet dhe në qytete të mëdha lexojnë më shumë se ata të rretheve; në Tiranë dhe në Vlorë lexohet shumë më tepër sesa në Kavajë dhe në Peqin. Dukshëm, faktorët gjeografikë, ekonomikë e kulturorë kanë një rol të rëndësishëm. Kur prindërit lexojnë, atëherë ka më shumë gjasa që fëmijët të bëhen lexues të fortë. Fëmijët që pohojnë se kanë në shtëpi rreth njëzet libra përbëjnë 39% të të anketuarve. Sado që theksuam se kërkesa ishte vetëm për libra artistikë, në intervista të drejtpërdrejta na doli se në këtë numër fëmijët përfshijnë edhe librat fetarë (sidomos në Peqin e në Kavajë) po dhe libra të tjerë, politikë etj. Lloji më i parapëlqyer për nxënësit 6-10-vjeçarë mbetet *përralla*, ndërsa gjinia më e parapëlqyer për nxënësit 11-16-vjeçarë është *romani*. Temat më të parapëlqyerat janë “princeshat, zanat, aventurat e Pepa Pig”, për grup-moshën 6-9 vjeç, ndërsa librat me aventura e me mistere për grup-moshën 10-16 vjeç. Fëmijët tërhiqen më së shumti edhe nga kopertinat dhe nga titujt e librave dhe i lexojnë; ose i blejnë librat sidomos duke ndjekur këshillat e mësuesve (6-11 vjeç) po dhe duke u bazuar te librat që kanë lexuar bashkëmoshatarët e tyre (12-16 vjeç).

Nga të dhënat e anketimeve të nxënësve 6-16-vjeçarë, mund të bëjmë fjalë për lexueshmëri sipas grup-moshave. Fëmijë që mund të konsiderohen lexues të fortë, pra që lexojnë rreth dymbëdhjetë libra në vit, janë përafërsisht 9%. Më shumë se gjysma e lexuesve të fortë, janë të gjinisë femërore. Qysh në këtë moshë nis dallimi midis gjinive për sa i përket dëshirës për lexim, por kjo rritet me kalimin e viteve dhe dallohet më shumë në grup-moshën 14-16-vjeçare. (Duke pasur parasysh kërkesat e shkollës dhe duke marrë në konsideratë leximet e detyruara, ne nuk hartuam pyetje për “persona që nuk kanë lexuar asnjë libër”.) Grup-mosha në të cilën lexohet më shumë është midis 9-12 vjeç.

◦ *Përkthimi i letërsisë botërore*

Në Shqipëri, si përgjithësisht në vende të vogla, lexohet më shumë letërsi e përkthyer. Mbi 80% e nxënësve tanë shprehen se librat që parapëlqejnë më tepër janë prej autorëve të huaj, sepse:

- botohen shumë më tepër libra të përkthyer me tematikë tërheqëse;

- janë të shkruar më bukur;

- lexojnë autorët më të famshëm;

- lexojnë librat që lexojnë bashkëmoshatarët e tyre në botë.

Roli i përkthimit në përcjelljen e letërsisë botërore është i pazëvendësueshëm, përkthimi është pikëtakimi dhe ura e transmetimit të letërsisë së huaj në botën e letrave shqiptare. Përzgjedhja e titujve letrarë, po aq sa dhe përkthimi cilësor i tyre e vlerësimi i statusit të përkthyesit, mbeten faktorë që rrisin lexueshmërinë, si dhe ndikojnë në formimin cilësor të lexuesit, në formimin e kompetencës së tij estetike.

◦ *Kritika letrare*

E së fundmi, duhet të theksojmë inkurajimin e kritikës letrare, që nga recensionet, këndi i librit, këshillat e leximit, publikimi i krijimeve të autorëve të rinj në të përditshme të ndryshme, deri te studimet që i kushtohen mirëfilli letërsisë. Projekte kombëtare që synojnë të dhënat statistikore nga terreni, analizën dhe interpretimin e tyre për të sugjeruar zgjidhjet e mundshme, si dhe ato ndërkombëtare, të cilat mundësojnë një ballafaqim më të gjerë të kulturës së leximit në vendin tonë përkundrejt hapësirës rajonale ose globale, mund të realizohen periodikisht, në periudha të caktuara vjetore, përmes të cilave, më pas, të mbështeten strategji të qarta për përmirësimin e kulturës së leximit e krijimin e lexuesit të së ardhmes.

Të analizosh gjendjen e sotme të lexueshmërisë te fëmijët/nxënësit në kontekst të krijimit të shprehive të leximit, për të krijuar *lexuesin e së ardhmes*, si dhe të shqyrtosh faktorët kryesorë në këtë mes, nuk do të thotë thjesht të identifikosh përgjegjësit/”fajtorët” (televizionet, video-lojërat, kompjuterët dhe, në përgjithësi, pajisjet e reja teknologjike, po dhe shkolla dhe shoqëria e konsumit), të cilët prej kohësh, me të drejtë, janë shënuar e janë bërë objekt diskutimi për reflektim. Duke i vlerësuar të gjitha këto si shkaqe objektive, duket se heqim nga vetja çdo përgjegjësi për të cilat lehtësisht ia drejtojmë gishtin tjetrit, të tjerëve apo një sistemi mbi të cilin nuk kemi kontroll. Por kjo është gjeja më e thjeshtë; ndërkohë që çdo person i përfshirë në zinxhirin e edukimit të shprehive të leximit duhet të marrë përgjegjësitë e veta.

SEKSIONI I GJUHËSISË

